

Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի

ՀԱՆԳԻՍ

Տ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱՆԱՔԵԱՆԻ

(1873-1934)

Ուրիշներ, որոնք կեանքին խայտանքը միայն ճանչցեր էին իր մէջ, պիտի չկարենային բնաւ մտաբերել թէ որքան կանուխ պիտի ընկճուէր ան մահէն. իսկ ինքը, որ այնքան լիցուած կը թուէր թաթաղուել՝ զեղուն առողջութեան մը յորդ զգացումովը, այս կեանքէն դէպի միւսը իր յանկարծական անցքին մէջ գուցէ ժամանակ իսկ չունեցաւ խորհելու այդ պիտի ննարաւորութեան մը վրայ, որ երբեք չէր ալ զբաղեցուցեր արդէն իր մտածումը: — Միայն յոգնութիւններ՝ արդեօք, որոնցմէ չա՛տ ունեցեր էր, սկիզբէն մինչև վերջը, իր աստանդական և մշտադիպ պաշտօնաւարութեան միջոցին, թէ նաև հոգեք, հոգեկան տագնապներ, որոնցմէ՝ հակառակ իր շէնչող արտաքինին՝ չէր կրնար դիմադրել մնացած ըլլալ իր մէջ բարոյական մարդը . . . հաւանաբար այս ամէնքն ի միասին, կը հասկցուի ահա, շատոնց պարզեր էին իր անձնեայ և կայտառ փիղիքականը՝ ներքոյ՝ այն տոկոսնութենէն, որ յաճախ մրցուող մարմիններու մէջ կը թաքչի — Ամենէն յատկանշական գիծը իր բարքին. զոր կարելի չէ որ իր վրայ նշմարած չըլլար որ և է հանդիպող իրեն՝ եռանդն էր. եռանդ՝ զգացումի, մտածումի, խօսքի և գործի մէջ մանաւանդ Սանատրեանի մէջ՝ ի կարին, ուր անցուցեր էր իր պատանեկութիւնը, Միթվայտայի մէջ՝ ի Գերմանիա, ուր երկու տարիներ մնացեր էր ճարտարագիտութիւն ուսանելու համար, Արմաշի մէջ՝ ուր երեք տարի կեցեր էր, սարկաւագ և վարդապետ ձեռնադրուելով Դուբնանէ. Պոլսոյ մէջ, ուր Պատրիարքարանի քարտուղար, կրօնականի և երեսփոխանի անդամ էր եղեր Օրմանեանի վեցերորդ տարիէն մինչև իդմիբլեանի դարձը աքսորէն. այս վերջինին կաթողիկոս ընտրուելէն յետոյ, իրեն՝ մինչև Բեդրեպուրի և ապա Էջմիածին ուղեկցած միջոցին, յետոյ նորէն Պոլիս դառնալով ազգային կեանքի հրատապ այն շրջանին, ուր ընդհանուր «կարգադրիչ»ի գերը տուած էին քիչ մը իրեն ամէնքն ու ինքը միանգամայն. յետոյ, Ձաւէնի օրով, պատերազմէն քիչ առաջ կրած ազգային աքսորին և ապա քաղաքական տարագրութեան օրերուն, որ ատեն ամենէն աւելի կրցեր էր օգտուիլ իր գերմաներէնի ծանօթութենէն, ետքէն՝ Գեորգ Ե. և Կոստանդնուպոլիս Երուսալիմ կաթողիկոսական պատուիրակ, և յետոյ յաջորդաբար Մանչեսթրի և Լոնտոնի հովիւ և ամենէն վերջ Մարտէշի առաջնորդ եղած ատեն, եռանդն էր եղած իր վրայ վայած մեծագոյն առաւելութիւնը: Բայց այդ չքնաղ ձիրքը, որ ուրիշ շնորհներէ հակաշնորհած ատեն միայն կրնայ հրաշք գործել, զինքը երջանիկ ըրած էր իր պաշտօնաւարութեանց սկիզբները միայն: Բարեխախտաբար, ինք ամէնքէն աւելի գիտակցած կարծես իր հոգեկան այդ զրուքնան՝ կրցեր էր օգտագործել ամէն տեղ իր թողած «առաջին տպաւորութիւնները, որոնց արդիւնքը եղած էին Նիսի մէջ՝ Չամբրեթեանէ, և Մարտէշի մէջ՝ Խորասանճանէ շինուած եկեղեցիներու յաջորդութիւնները, և մանաւանդ այս վերջին քաղաքին մէջ շինութիւնը եօթը մատուռներու և նոյնքան դպրատանց, որոնց մէջ ճշմարիտ հայ կեանք մը կ'հոսկեհաւ իր շուրջը, և որոնց համար արդաւան ազգն ու եկեղեցին օրհնութիւն պիտի պարտին միշտ իր յիշատակին: Եթէ իր ամենէն աղուոր յաջորդութիւններուն միշտ ալ յաջորդեր էր պատրանքը, պատճառն այն է որ մտքի այդ մաղձը ընդհանրապէս բաժինն է լաւ չսերտուած մտատիպարի մը ետէն խիղախօրէն վազել միայն գիտցող հոգիներուն: — Բայց գիտեն և պէտք չէ մոռնան իր հակառակորդներն ալ, թէ քաց սիրտ, գոռ, սրտոտ ու կրակօրոց այդ հոգեւորականին մէջ աննշան չէր բարութեան, անկեղծութեան, նուիրումի և հայրենասիրութեան կրօնը. ու վստահ ենք թէ քիչդ ատոր համար է որ իր թաղման օրը լացի օր մը եղաւ Մարտէշի և շրջակայից ամբողջ հայութեան համար, որ շատ անգամ իր մէջ էր գտած արի և բարի հովիւի մը առաքինութիւնները: — Հանգիստ իր հոգիին: